

Multikulturalita v Evropě – o domově, o Sudetech

Autor: Markéta Uriánková

Abstract

Multiculturality in Europe – about Home, about Sudetenland. – Multiculturality is differentiality as a response. This differentiality can be perceived as an abundance of concealed questions and challenges or as a state of threat evoked by yet unknown and strange. Our dailiness marginalizes the depth effused in being, fugitive phenomena seems to be more important and fundamental than the touch of worthy understanding of entirety in eyes of differentiality.

Keywords: Multiculturality, Home, Homeland, Estrangement, Endangering

Klíčová slova: multikulturalita, domov, domovina, odcizení, ohrožení

(Pozn. ed.: Příspěvek byl přednesen na mezinárodní konferenci *Multikulturalita jako princip výchovy a vzdělávání*, kterou pořádala Katedra občanské výchovy a filosofie na Pedagogické fakultě UK v Praze 9. listopadu 2006.)

Multikulturalita je jinakost jako odpověď. Na tuto jinakost lze nahlížet buď jako na bohatství skrytých otázek a výzev nebo jako na stav ohrožení, které probouzí cizota a dosud nepoznané. Naše každodennost opomíná hloubku rozprostřenou v bytí, povrchní jevovost se zdá být mnohem důležitější a podstatnější než dotek důstojného porozumění celku v očích jinakosti.

Elie Wiesel, židovský spisovatel, filosof a nositel Nobelovy ceny míru napsal: „V zásadě jsou si všechny mystické tradice ve svých zdrojích příbuzné. A teprve na povrchu, ve své povrchní jevovosti se náboženství staví jedno proti druhému, pokud se přímo vzájemně nepopírají.“ (Wiesel 1997: 253) Jeho slova mají o to větší váhu, neboť ví své o bolesti, o ztrátě, o lhostejnosti tam, kde slovo kultura naprosto ztratilo svůj smysl a vznešenými tradicemi opředená Evropa svou poslední kapku důstojnosti. Nezbyvá než hledat a ptát se po společných pramenech duchovních tradic, jež skončily v různých úhledně roztríděných „ismech“ novověku, ačkoliv je jasné, že žádný vyhraněný „ismus“, majetnicky se hlásící k tajemnému a nedotknutelnému, ve své nejčistější podobě neexistuje.

Většinou jdeme už v jedné objevených stopách, nebo vedle nich, aniž bychom o tom měli tušení, myslíme si, jak originální jdeme cestou, a přitom obdobná myšlenka kdysi už brala dech, poutáme se vírou a přitom jsme spoutáni vírou těch, co tu již nejsou, ale stále chtějí být. Provázanost je nepopíratelná, dálka rodící se z „jednoho“, z původní nejnítější blízkosti, z jednoho stromu života, jeho mízy, zahlédnuté nepřítomně i v různobarevném listí, ležícím zapomenutě daleko od svých kořenů.

Dotýkat se okrajů propastné rozdílnosti nelze na hřišti objektivní reality, přes její ostré hrany nelze se dotknout oné ztracené a tolik zraněné niternosti, zmatené v našem vykonstruovaném světě fakticity a přehledných struktur, kde, ačkoliv se navzájem dotýkáme, se míváme jako anonymové, bytosti bez hlubšího podpisu na veškerenstvu. „Fatální chyba myšlení je v záměně objektivní reality za skutečnost. Zde má své kořeny i ztráta domova, vznik cizoty, vznik lidského odcizení.“ (Hogenová 2001: 78) Domov se stal pouhým ohraničeným místem, v čase a prostoru, ostrovem, kde se přes veškerou snahu nelze vyhnout pocitu osamělosti. Domov nemá funkci, není to věc, ale dar, a my s tímto darem neumíme souznít. Dar domova člověka objímá i s jeho odlišností, nedokonalostí, ať je jaký je, bývá bezpodmínečně domovem vítán. Domov utváří člověka, ne naopak, proto jsme se jeden druhému odcizili, máme své předsudky o domově a tím bezesporu i jeden o druhém.

Kde má domov svůj počátek, z čeho pramení? Je vůbec v lidských silách, v dohledné síle rozumu nebo mystické intuice toto pochopit? Domov nemá smyslu bez člověka, domov přichází pouze a pouze s člověkem. Ať už se člověk chová jakkoliv, děsivé dějiny v toku všech možných proudů i protiproudů, domov je oním skrytým pozadím, trpělivým, nerozpoznaným. Domov penetrující do dálek je domovinou a ta se všudypřítomně probouzí, beze svědků, každá jedna buňka našeho těla je jí pohlcena, máme ji v hlase, v myšlenkách, ve vědomí, ve svědomí, nespoutaně, v dosahu, kterému ani naše děti neuniknou, protože každé zrození je současně a bezesporu důkazem znovu a znovu odhalující se domoviny.

Posvátné má velmi blízko k pojetí domova, teprve když se domov ztratí, jsme blíž pochopení, co pro nás domov znamenal. Těžko se to popisuje, nosíme si jej ve svém srdci, vzpomínkách na láskyplnou blízkost nejbližších, jedinečné porozumění a nenahraditelné objetí. Zázemí minulého tak promítáme do budoucnosti, do našich potomků, pro ně námi utvářeného domova. Domov jsou naše kořeny, bez domova jsme ztracené existence, pomatení bezdomovci. Tady jsi doma, sem patříš, i když tu momentálně nejsi, sem se můžeš kdykoliv vrátit a budeš vítán, ať jsi jaký jsi, je jen zlomkem toho, co znamená mít někde své kořeny. „Kultura vzniká z bytování člověka na jeho místě ve středu duchovního ohně. Kultura vzniká z lidského domova.“ (Hogenová 2005: 525)

Opisná slova ztrácí na síle, jen vnuknutí básníka a průnik myšlenky může zachytit o čem vlastně je domov, kultura či polis. Nutné vyjít z domnělého, z příběhu, který stále trvá i tam, kde jsou slova naprosto vyčerpána, z příběhu psaného jazykem nezřejmém, ale zato velmi intenzivní neokázalosti bytí. Krajíc chleba, který mi někdo namazal a položil na stůl, intenzivní neokázalost bytí promlouvá o životodárné půdě, o slunci a vodě, o láskyplném pokynutí ve vzrostlém obilí, o dávání, které by nebylo možné bez lidské ruky, té ruky, jež má vše podstatné vepsané v dlani a umí se vůči druhým a světu otevřít.

Domov není jen někde, domov je Někdo.

Domov je nejkrásnější poezie, které netřeba se učit zpaměti. V zrcadlení naší niternosti se uchovává nejpůvodnější domov ve snech, v představách, ve vzpomínkách, v touhách, poezie domova tak ovlivňuje naši každodennost, a je-li domov láskyplným domovem, pak se ona každodennost nemůže stát jen lhostejnou, necitlivou a ohranou všedností. Jak důležité je pro naše vědomí vyznání, že ještě můžu, alespoň v duchu, otevřít dveře a být si jist, že jsem doma. „Domov je střed jsoucen, je ohněm a ten dává teplo (OIKOS), dává světlo (neskrytost

– pravda), dává spravedlnost (vše v něm shoří), dává krásu a to vše je jedním (*Unum, TO HEN*).“ (Hogenová 2005: 178)

Bezdomoví, ztracený ráj původní vztahovosti, s bohem lhostejnosti, podobá se osamělému monologu bez naslouchání, bez zájmu. Je nezbytné si přiznat, že jsme cizinci ve vlastním niterním světě, neorientujeme se sami v sobě, neorientujeme se ve světě a jen kolem sebe kopeme, vinu svalujeme na ty druhé bez pochopení, že oni jsou na tom úplně stejně jako my. Hledá se domov, identita blízkosti, to je to, co je nám společné.

Multikulturalita v sobě nese nejen současné problémy, jež lze snadno a přehledně prezentovat v médiích, nýbrž je tu tichý svět mnoha generací předků, svět jejich klíčových výher i proher, osobních, kolektivních, které my s výrazem inteligentního „rozumovládců“ hlasitě vynášíme na povrch. Ale ve skutečnosti nebereme na vědomí doutnající skryté předpoklady minulostí nárokovaných vin či výhod tzv. současnosti.

Porozumění znamená otevřít se předpokladům, tady je jádro moudrosti, učit se nahlížet odlišným způsobem, než na jaký jsme byli doposud zvyklí. Končí doba ideologií, novověkých „ismů“, nastává doba vnitřních proměn, pro začátek s pochopením, že nás všechny spojuje ono posvátné tajemství nedohlédnutelnosti a nedotknutelnosti, pramene pokory. Výchova k toleranci se nebude zabývat jen tím, jak být k sobě slušný, milý a hodný, ale něčím novým, slovy jen velmi obtížně definovatelným pohledem na život, na celek, který si reparátně myslí na člověka od okamžiku, kdy byla v minulém století naše modrá planeta poprvé spatřena z vesmírné perspektivy, protože tehdy se, bezesporu, ke společnému počátku připojilo další nadějně vyznání nedělitelné budoucnosti.

Domovina je živý organismus, vždyť ještě nějakou dobu poté co přijde o své pány, žije a pulsuje v jejich duchu, ve vlnových frekvencích prožitků, příběhů, co osiřele zůstaly na místě, aniž by je měl kdo dovyprávět. Člověk se svým životem vkládá, vpisuje do svého okolí, atmosféra jeho lidství ulpívá ve vzduchu i v půdě, ve zdech, v nábytku, ve výhledu z jeho okna, ve věcech spojených s příběhy, o kterých ví jen on sám a které nedokončeny zůstaly, pokud on sám odešel, v tom lepším případě dobrovolně. Při osídlování pohraničí, po odsunu sudetských Němců, jaké to asi bylo vejít do domu, který mi najednou spadl tak lehce do klína, do domu pulzujícího teplem nedávno vyhnaných obyvatel?

Čím silnější pouto, čím obsáhlejší výpověď o životě, který tu byl, kdo ten dům postavil a pro koho, čí život tu byl počat a kdo byl s tímto místem natolik svázán, že mu jej stáří vepsalo do vrásek, kolik generací se tu vystříдалo; vnímám-li takovéto intence, je samozřejmě mnohem obtížnější odstranit v každém koutě přítomnou minulost než násilně a nekompromisně vyhnat původní obyvatele. Ona minulost je jako nezhojená jizva a není se co divit, že i po mnoha letech strávených mimo je pro původní obyvatele nebo už jejich děti důležité svůj kdysi milovaný domov navštívit a vnořit se se svými vzpomínkami do jedinečnosti onoho místa, pokusit se najít opuštěný kus svého já, své identity, část ztraceného domova, který na rozdíl od lidské paměti určitě nezapomíná.

„...teprve ztrátou původního domova po vyhnání jsem si uvědomil, co vlastně znamená ‚domov‘. Tehdy jsem ještě věřil, že není krásnější země nad můj horský domov v kladském hrabství a že ostatní lidé musí tuto zemi, jakmile ji poznají, milovat a oceňovat jako já... Když jsem ale v roce 1972, dvacet šest let po vyhnání, měl poprvé příležitost vrátit

se do své rodné vesnice (...) navštívil jsem naši selskou usedlost a místní vesnický kostel. Neslyšel jsem tam však jediné německé slovo a nepotkal jediného známého člověka, a pojednou jsem si uvědomil, že je to sice stále stejné místo – stromy, v jejichž stínu jsem často sedával, ještě stály a cesty, které jsem míval rád, ještě existovaly –, ale celá krajina se mi zdála odcizená tím, že nikdo již nerozuměl mé rodné řeči a cizí lidé zaujali naše místo. Už to prostě nebyl domov, jaký jsem si představoval. Znamenalo to změnu mého chápání domova, ztrátu dosavadních představ o něm. Pouze v kostele, kde jsem byl kdysi pokřtěn, sloužil tam jako ministrant a zpíval v chóru, jsem zažil během polské nedělní bohoslužby ještě něco domáckého, neboť jsem si uvědomoval, že mě s novými obyvateli spojuje společná víra v téhož Boha... Když jsem se po několika dnech vrátil do Bavorska, ponaáhlu jsem si uvědomil, že jsem mezitím ve své nové obci zdomácněl, našel tam svůj nový domov. Když jsem se tam vrátil, po několika týdnech se znovu rozjasnila zkreslená představa původního domova a touha po něm...“ (Mikšíček 2005: 127)

Multikulturalita v česko-německém pohraničí, mnohdy již zaváté stopy minulosti, po kterých dodnes chodíme, už nejsou tak zřejmé, tak okázalé, tak rozbolavělé. Otázka viny či nevin, kdo byl v právu a kdo obětí, jak těžké poodstoupit a rozhodnout, přiklonit se k té či oné straně. S odstupem, kterého je jen čas schopn, se zdá, jakoby obětí byli všichni a kdo je schopn nahlédnout veškeré souvislosti, se chtě nechtě musí přiklonit k takovému závěru. Jak bezútešný je pohled na zpustlou a opuštěnou krajinu Sudet, kde dřív bylo čísi doma, kde lidský pohled dohledal své jistoty v obklopujících kamenech, stromech, potocích, stezkách, kde všemu kolem člověk konkrétního jména dodával nezměrnou hodnotu tím, že byl do onoho místa svou každodenností vžit, že někam jednoduše a neodmyslitelně patřil. Autor knihy o Sudetech Petr Mikšíček naslouchal neztišitelným hlasům této rozbolavělé krajiny, hlasům, které stále tolik touží po renesanci svého již jednou v přítomnosti prožívaného pouta k domovu. Z tohoto důvodu se jeho poustevnická samota zdála být, v místech zaniklých domů, osad a celých vesnic, jen bláhovou iluzí.

Množství výmluvných fotografií v jeho krásné knize podtrhává sugesci oněch míst „předtím“ a „nyní“. „Přesto cítíte, jak to tam žije. Slyšíte vzdálený smích, zvuk pily, ječení dětí či ržání koně. Bylo to přesně to ticho, které dnes stále slyším řvát v uších, které se jako těžký mrak válí nad hřbitovem obcí a kulturní krajiny v Sudetech. Jsou to údolí plná zaniklého osídlení, posmrtného života, umírajícího genia loci. Taková místa můžete spatřit, uctít a slyšet v celém pohraničí.“ (Mikšíček 2005: 72)

Život nekončí tam, kde byl vyhnán nebo umlčen, život ulpívá v myslích našich blízkých, přeživších a dokonce ulpívá v místě, kde byl žit, kde byl prožíván. Taková místa se nazývají krajinou, a dotkla-li se jich vnímavá tvůrčí ruka, byla-li člověkem pojmenována, potom se dá říci, že byla obdarována domovinou. Na to se nesmí zapomínat, taková místa nejsou němá, nesou si svůj intimní příběh, to jen my jsme ve svém vnímání skutečného ztratili trpělivost naslouchat, zestručnili jsme vše tak vehementně, až jsme ztratili soudnost, cit a blízkost. K orientaci nám stačí receptorové vjemy a ke komunikaci nic neříkající pojmy. Naše převzaté kulturní zvyky jsou naším omezením, a je jen na nás, podaří-li se nám se z nich vymanit a nabídnout svou duši širšímu dosahu vnímání, nebo-li objevit v sobě jiné, mnohem niternější komunikační kanály a to samozřejmě nejen vůči krajině.

Procházíme-li místy, kde vedle sebe po staletí žily dva národy, český a německý, minimálně na dobových srovnávacích fotografiích, nelze nevidět. Výstižnými slovy Jana

Patočky: „Odehrává se něco neodčinitelného: mrtví jsou naživu, vidíme je před sebou, nemůžeme odvrátit a zamhouřit oči. Zrak se dá odvracet, ale patřící zrak nemůže nevidět.“ (Císařovská 1997: 60) Ano, patřící zrak nemůže nevidět, protože proniká k umlčenému, k opomíjenému, ke svědomí.

Multikulturalita je nahlížení počátku z různých stran, spojené s hledáním naší dosud neobjevené a původnější identity, než jakou nám nabízí ideové pozadí kulturní společnosti, ke které, ve velké míře, shodou námi nevybraných okolností patříme.

Globalizace, která zahrnuje a především uchovává kulturní různorodost vyžaduje novou filosofii celku, bez níž stávající problémy a nepřeklenutelné rozdílnosti nedovolí objevit klíč k tajemství blízkosti mezi lidmi. Hledáme blízkost, prožitky, jež umocňují sounáležitost, vnitřní dimenzi proudící odlišnými niternými krajinami co o sobě doposud nevědí, ačkoliv jsou na sobě závislé a potřebují se.

Komunikovat s příhraničím, s jeho duší, znamená komunikovat nejen o prožitcích, ale i o problémech mezinárodního soužití. Co jiného by nás mohlo více smířit, nežli krajina, pokud nám na ní záleží, pokud jí chceme dopřát své opětovné doma. Skutečností přesto nepřestane být pohled na sebe sama, na naši českou realitu, která se dodnes dohledává v paměti těch za hranicí, v jejich minulých domovech, v paměti sudetské krajiny. Na závěr ještě slovy Petra Mikšíčka: „Do roku 1946 jsme zde byli ‚dva národy‘. Různorodost a rozmanitost života přináší své plody i ve sféře mezilidské. Louka s dvoubarevným kvítím je hezčí než jednobarevná. Více interpretací, více myšlenek, kvasu, možností a cest. Je-li na louce opravdu dvojbarevné kvítí, tak obojí tvoří celek. Jako se z modré a žluté stává zelená, tak se ze života, zkušeností a přístupů obou etnik vytváří svébytný národ – *homo bohemicus*. Nikdy se totiž obě jazykové skupiny neizolovaly. Bylo by to nelidské. Láska si nevybírá.“ (Mikšíček 2005: 142)

SEZNAM LITERATURY

Hogenová, A. *K filosofii výkonu*. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. ISBN 80-86861-35-X.

Hogenová, A. *K problematice jinakosti*. Praha: Český olympijský výbor, 2001. ISBN 80-238-7023-5.

Hogenová, A. *K problematice poznání*. Praha: PedF UK, 2005. ISBN 80-7290-222-9.

Císařovská, B. *Charta 77 očima současníků: po dvaceti letech*. Praha – Brno: Doplněk, AV ČR, 1997. ISBN 80-85270-58-7.

Mikšíček, P. *Sudetská pouť aneb Waldgang*. Praha: Dokořán, 2005. ISBN 80-7363-009-5.

Wiesel, E. *Paměti. Všechny řeky spějí do moře*. Praha: Pragma, 1997. ISBN 80-7205-509-7.

(Mgr. Markéta Uriánková působí jako externí doktorand oboru filosofie na UK PedF v Praze.)